

ІСТОРИЧНА БІОГРАФІСТИКА

УДК 94(477.83/.86)“XIX”

ОЛЕКСАНДР ХАЛБАЗАНІЙ (? – 1825) – ПЕРШИЙ ПРОФЕСОР КЛАСИЧНОЇ ФІЛОЛОГІЇ В СТАНИСЛАВОВІ ТА ЙОГО НАЩАДКИ

Ігор ЧОРНОВОЛ

доктор історичних наук,
Львів, Україна
e-mail: ihorczoornovol@yahoo.com
DOI: 10.15330/gal.37.49-58
ORCID ID: 0000-002-1495-4417

Томаш ВЛОХ

доктор медичних наук,
Академія фізичного виховання у Кракові, Польща
e-mail: twloch@wp.pl
DOI: 10.15330/gal.37.49-58
ORCID ID: 0000-0002-9726-8358

Історики досі не реагували на шалений суспільний запит на генеалогічні дослідження, які залишаються здебільшого приватною ініціативою аматорів. Генеалогія має перспективу особливо в галузі історії міст і містечок Галичини – ще одна тема, опрацьована в українській історіографії недостатньо, що прямо поєднано з історією економіки й вищих форм культури в якнайширшому сенсі цього слова. Мета статті – продемонструвати, яку важливу інформацію можуть передати сучасним поколінням генеалогічні дослідження, особливо в галузі соціально-побутової історії – на прикладі родини професора гімназії в Станиславові Олександра Халбазанія. Її фундатор – професор, історик і адвокат був одним з перших представників міської інтелігенції Галичини, яка зародилася саме в перші десятиліття панування Габсбургів.

Олександр Халбазаній – один з перших галицько-буковинських просвітників і інтелігентів, а також чи не перший історик Буковини. Свій палкий локальний патріотизм він поєднував з лояльністю до монархії Габсбургів, яка дала йому все: посаду професора гімназії в Станиславові, перекладача молдавської мови в судах Станиславова і Чернівців і чи не першого адвоката в Чернівцях. У його випадку австрійські соціальні ліфти спрацювали сповна, що й пояснює його подвійну молдавсько-австрійську ідентичність.

Його син Дезидерій заснував потужну династію аптекарів. Якщо Олександр був греко-молдаванином, Дезидерій, внуки Діонісій і Карл почувалися австрійськими німцями, то правнуки Діонісій-молодший, Ервіна і Марія – поляками. Матеріальна фортуна родини розквітла в Стрию. На це вказує історія благодійної діяльності її членів: якщо Олександр закуповував своїм учням школярське приладдя власним коштом, Дезидерій безкоштовно забезпечував школи Чернівців ліками, то Діонісій і Ервіна подарували дітям Стрия свою основну нерухомість. Поступове зростання родинного добробуту й пояснює австрійський патріотизм усіх її членів без винятку, незважаючи на ідентичність.

Ключові слова: Халбазаній, генеалогія Галичини, історія Буковини, історія гімназій Галичини, історія медицини, історія аптек Галичини, адвокати Буковини, історіографія Молдови, історія Івано-Франківська, історія Чернівців, історія Стрия.

“Генеалогія – це наука, яка значно зміцнює нашу ідентичність, а водночас постачає цінну інформацію про побут минулого. Враховуючи страшні трагедії, які мали впасти на Галичину в ХХ столітті, генеалогія провінції стала в добу інтернету модною темою, а водночас становить цінну точку виходу до пізнання її соціальної історії”¹, – читаємо в ще зовсім свіжій історії Галичини Нормана Дейвіса.

¹ Norman Davies. Galicja. Historia nienarodowa / Przekład Bartolomej Pietrzyk. Kraków, 2023. S. 371.

Дослідження власних родоводів набули популярності упродовж 1970-х років спочатку в США, а невдовзі в Європі, відтак переставши бути красивим привілеєм аристократів. Як слушно зауважив Н. Дейвіс, інтернет призвів до карколомного поширення таких досліджень. Незважаючи на те, що генеалогія є підрозділом історичної науки, українські історики (і не тільки українські, зрештою) досі не реагували на шалений суспільний запит на такі дослідження, які залишаються здебільшого приватною ініціативою аматорів. Генеалогія має значний потенціал особливо в галузі історії міст і містечок Галичини – ще одна тема, опрацьована в нашій історіографії недостатньо, що прямо поєднано з історією економіки й вищих форм культури нашого краю в якнайширшому сенсі цього слова. Завдання цієї статті – продемонструвати, яку колосальну інформацію можуть передати сучасним поколінням генеалогічні дослідження – на прикладі родини професора гімназії в Станиславові Олександра Халбазанія.

Австрійський уряд відкрив гімназію в Станиславові в 1784 р. Відомо, якою великою проблемою був для віденських просвітників пошук у Галичині своїх однодумців, які, до того ж, мали володіти німецькою мовою і Заповнити вакансії новостворених органів влади й закладів освіти. Як правило, у перші десятиліття австрійської влади ці вакансії заповнювали вихідці з Австрії, Чехії та інших провінцій імперії, зрештою. 1792 р. серед шести викладачів гімназії в Станиславові зауважуємо аж одного, хто мав безумовно місцеве коріння, – Онуфрія Донісевича, четверо німців і Олександра Халбоссе (Alexander Chalbosse, Lehrer der zweiten Schule)².

Хто ж був Олександр Халбоссе? Справжнє прізвище професора – Халбазаній (Chalbazany). Австрійським урядникам та й галичанам узагалі воно видавалося екзотичним, тому в шематизмах й архівних джерелах він фігурує також як Халбоссе, Халбазан, Галбезаній, Калбазон (Chalbazan, Galbezany, Kalbazon) тощо. Халбазаній – буковинський грек, родом, імовірно, з Чернівців. І це, безумовно, була добра ідея – призначити на посаду викладача греки й латини місцевого грека (до 1849 р. Буковина перебувала в складі Галичини), до того ж освіченого в дусі Просвітництва. Щоправда, який учбовий заклад закінчив О. Халбазаній – встановити не вдалося.

Про перший період існування гімназії в Станиславові відомо небагато. У Державному архіві Івано-Франківської області є фонд гімназії, проте документи найранішого періоду не збереглися, за винятком журналів успішності учнів³. Але не викликає жодного сумніву, що до своїх педагогічних обов'язків О. Халбазаній ставився ретельно, власним коштом закуповував шкільне приладдя для своїх учнів⁴.

1810 р. трапилася біда – передчасно померла дружина Йосифа з Ашендорфів, донька орендаря маєтку в Росохачі біля Гвіздця, залишивши О. Халбазанія з малими дітьми самого. Саме зі смертю дружини пов'язане рішення професора написати заяву про вихід на пенсію 1811 р. Його прохання Міністерство освіти апробувало, призначивши йому 50 % пенсії і нагородивши за 23-річну бездоганну службу шляхетським гербом “Добра”⁵. З того часу в шематизмах він фігурує як “де Добра Халбазаній”.

Професор О. Халбазаній кохався в історії. До наших днів дійшли декілька документів про його останню просвітню ініціативу на посаді професора гімназії – видати збірку своїх історичних праць молдавською мовою⁶. “Немає місця, куди б так мало сягало проміння просвіти, як на землі Буковини, – звертався він до крайсгауптмана окружної управи 23 лютого 1811 р., – де цивілізований народ має такий великий брак вартісної молдавської літератури. Я, як перекладач східних мов і тимчасовий перекладач на землях Буковини, працевлаштований за Станиславівським правом у суді, також повний професор у Станиславівській гімназії, почувався до обов'язку перекласти для достойної аристократії об'єктивну й універсальну історію та подати переклади найвідоміших грецьких авторів на їхню національну мову. Та сама аристократія

² Schematismus für die Königreiche Galizien und Lodomerien. Lemberg, 1792. S. 121.

³ Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 292. Оп. 1. Спр. 1: Журнал оцінок учнів за 1785–1805 рр.

⁴ Державний архів Чернівецької області (далі – ДАЧО). Ф. 39. Оп. 1. Спр. 93: Прохання Дезидерія Халбазанія про дозвіл на продаж лікерів. Арк. 9.

⁵ Vaterlandische Blätter für die Österreichischen Kaiserstaat. 30 XII 1812.

⁶ ДАЧО. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 523: Прохання вчителя гімназії в Станиславові О. Халбазанія дозволити видати рукопис молдавською мовою. 10 арк.

Буковини та Молдавії удоступнила мені всі можливі джерела. Таким чином я здійснив свій намір, з одного боку, віддати честь своїй батьківщині, якій вірно і старанно служу 21 рік, а з іншого боку, задовольнити високі сподівання моїх благодійників (...)

а) Оскільки моя праця була важкою і забрала чимало часу, через морок історії, помилки й хитросплетіння хронології, я конфронтував з оригінальними джерелами, використав наших національних авторів, чії рукописи, через постійні варварські вторгнення, часто знищувало полум'я, до того ж чимало першоджерел зіпсули фантастичні нотатки монахів, тому ця робота поглинула 10 років мого життя.

б) Оскільки в Чернівцях є добра і відома друкарня книжок.

в) Оскільки в чернівецькій окружній канцелярії і в самих Чернівцях у грецькій консисторії працюють люди великого таланту, які могли б здійснювати цензуру молдавських і грецьких творів і давати б авторитетну оцінку.

г) Оскільки у грецькій консисторії в Чернівцях, де широко вживана молдавська мова, є багато молдавських переписувачів, чий вміння та праця можуть мені стати в пригоді. І, нарешті

е) Оскільки мою роботу можна недорого і вигідно надрукувати в Чернівцях

з цих згаданих вище міркувань прошу Вашу Світлу Крайову Інституцію прийняти до друку всі мої твори молдавською мовою, а Чернівецьку окружну управу піддати їх цензурі та дати ласкаву згоду на друк книги в друкарні пана Петра Екарта, який уже друкував деякі твори в минулому за Вашою згодою”.

Крайсгауптман Буковини, однак, не наважився взяти на себе таку відповідальність і переслав рукопис до Львова. Що сталося далі – точно невідомо: або львівський цензор згоди на друк не дав, або справу у Львові просто поклали під сукно. В усякому разі, книжка О. Халбазанія так і не вийшла, а рукопис загубився.

Як це зрозуміло з цитованого листа О. Халбазанія, викладання в гімназії він поєднував з обов'язками перекладача молдавської мови в Станиславівському шляхетському суді. На цю посаду він влаштувався 1802 р. Переїхавши до Чернівців, О. Халбазаній продовжував працювати на правовому полі, виконував повноваження перекладача молдавської в місцевому суді, а 1817 р. склав екзамен і став ліцензованим адвокатом.

Тодішні австрійські урядовці вважали адвокатів “необхідним злом” відподно до засади “Die Advokaten sind im Staate ein Übel, welches die prozesse erhalte, oft vernichte” (Адвокати – це зло в державі, яке підтримує, а часто й руйнує процеси). Тому в той час адвокатів було дуже мало, не більше 40 на цілу Галичину, з них половина діяла у Львові. Порядок здобуття ліцензії адвоката регулював т. зв. “Allgemeine Gerichtsordnung” від 1 травня 1781 р., який ставив надто високі вимоги до здобувачів такого фаху: ступінь доктора права, безтермінова практика в чинній адвокатській канцелярії, успішна здача спеціального іспиту. З 1802 р. для допуску до адвокатського іспиту потрібен був персональний дозвіл цісаря Франца I, а 1818 р. уряд встановив квоту кількості адвокатів для кожного краю монархії⁷.

Але оскільки освічених людей тоді бракувало, особливо в Галичині, то уряд змушений був іти на поступки аплікантам адвокатури, не вимагаючи від них тоді докторського ступеня і закриваючи очі на відсутність практики. Що стосується О. Халбазанія, то при схваленні його заяви взяли до уваги його довголітню працю в судах Станиславова й Чернівців як перекладача, як і бездоганну репутацію професора гімназії в Станиславові. Він склав присягу адвоката в Чернівцях 9 березня 1820 р.⁸ О. Халбазаній супроводжував судові справи буковинських аристократів, а також займався затвердженням їхніх титулів і родових гербів Галицьким становим сеймом. Відтак він одружився вдруге – з Зойцею Табора, донькою дідича села Чуньків на Буковині, також гречанкою, і мав з нею доньку Катерину.

О. Халбазаній помер 3 травня 1825 р. і був похований у Чернівцях⁹.

⁷ В. Лициняк. Українські адвокатські аплікати в Галичині. *Ювілейний альманах Союзу українських адвокатів*. Київ, 2014 (Репринт львівського видання 1934 р. за ред. М. Петріва). С. 137–138.

⁸ ДАЧО. Ф. 115. Оп. 1. Спр. 30: Справа про розгляд заяви О. Халбазанія про затвердження його на посаді адвоката в Чернівцях. 7 арк.

⁹ *Gazeta Lwowska*. 1825. 1 sierpnia.

Подружжя Олександра і Йосифи з дому Ашендорф Халбазаній мало п'ятеро дітей, з яких троє померли в дитячому віці. Донька Алойзія (народилася 1804 р.) 1829 р. вийшла заміж за Карла де Буц Сабо, орендатора маєтку в селі Рогізно на Жидачівщині¹⁰, а син Дезидерій (1808 р. н.) став одним з перших аптекарів у Чернівцях.

Дезидерій закінчив Віденський університет з відзнакою 1833 р.¹¹ Копія його диплома зберігається в Державному архіві Чернівецької області¹². Після завершення студій працював провізором в одній з львівських аптек, проте 1838 р. трапилася нагода повернутися додому.

Того року помер Еразм Доброцький – власник однієї з двох аптек¹³ Чернівців. Відтак, побоюючись за майбутнє аптеки “Zur Vorsehung” (“Під божою опікою”, заснована 1822 р.; вдова Магдалена Доброцька університетів не закінчувала, а її куратори справлялися не найкращим чином) у період регулярних епідемій холери, у кращих традиціях камералізму місцева адміністрація запропонувала йому викупити цю аптеку за трьох умов: керувати аптекою персонально, не продавати її і не передавати у спадок. Дезидерій погодився¹⁴.

Однак 1845 р. Д. Халбазаній розпочав правову суперечку з Чернівецькою окружною управою про своє право продати аптеку “Під божою опікою”. Влада не погоджувалася, нагадавши йому про зобов'язання 1838 р. Дезидерій найняв адвоката, а врешті звернувся зі скаргою до надвірної прокуратури у Відні. Остаточо столичні прокурори підтримали клопотання Д. Халбазанія, відтак він обстояв своє право повернути вкладені в аптеку “Під божою опікою” кошти¹⁵.

Згодом відносини Д. Халбазанія з крайовою управою в нормувалися. 1862 р. він очолив Аптекарське товариство Буковини¹⁶. А 1865 р. крайова управа Буковини підтримала його прохання до Міністерства освіти та віросповідань звільнити сина Карла від дев'ятимісячної практики, необхідної для прийняття до Львівського університету, давши Дезидерієві найкращі рекомендації¹⁷. З цього подання дізнаємося про благодійну діяльність Д. Халбазанія. З okazji виздоровлення цісаря 1853 р. він забезпечив ліками школярів гімназії та початкової школи № 4, незважаючи на їхнє віросповідання, під час епідемії холери 1855 р. – убогих хворих, вдів і сиріт Чернівців, а 1862 р., знову з okazji виздоровлення Франца Йосифа I, – вищу жіночу школу, школи євангелістів і юдеїв. “Займаючись благодійництвом, в якій він продемонстрував працьовитість і невтомне бажання допомагати людям, – продовжував буковинський урядник, – своєю доброзичливою натурою і непохитним бажанням працювати, він виявився підданцем, який підтримує державу, тим самим довівши, що він – лояльний, приязний до інших людей громадянин. Аптекар, згаданий у цьому свідоцтві, самовіддано, своїми сумлінними чинами та безкорисною поведінкою підтримував загал громади та стражденний народ, поєднуючи водночас чисту й міцну відданість цісареві та батьківщині”.

З публікацій у пресі дізнаємося, що Дезидерій мав хобі – любив постріляти з рушниць, обирався “королем” місцевого Куркового (стрілецького) товариства і придбав дорогий штуцер. Збереглося його фото саме як куркового короля Чернівців, з королівським ланцюгом на шиї та штуцером у руці. Під час візиту 1851 р. до Галичини і Буковини цісар Франц Йосиф I відвідав Куркове товариство; імператор стріляв зі штуцера Д. Халбазанія, влучив у десятку і був дуже задоволений¹⁸. Цісар знову відвідав стрільницю у Чернівцях 1855 р.¹⁹ 1868 р. як курковий король Чернівців Д. Халбазаній брав участь у з'їзді німецьких куркових товариств²⁰.

¹⁰ ДАЧО. Ф. 987. Оп. 1. Спр. 3: Книга шлюбів, римо-католицька парафія Чернівців. Арк. 10.

¹¹ Archiv der Universität Wien. Studienkatalog MED 15.39. Fol. 95r, 117v, 128v, 265v; Rigorosenprotokoll MED 9.3. Fol. 7v; MED 16.22. Fol. 40r.

¹² ДАЧО. Ф. 39. Оп. 1. Спр. 93: Прохання Дезидерія Халбазанія про дозвіл на продаж лікерів. Арк. 5.

¹³ Harieta Mareci Sabol. “Mai mult decât un magazin, mai mult decât un comerciant”. Farmacii și farmaciști din Bucovina austriacă. *Analele Bucovinei*. 2023. No 1. P. 139–161.

¹⁴ ДАЧО. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 2339: Справа передання аптеки Е. Доброцького Д. Халбазанію. 17 арк.

¹⁵ Там само. Спр. 2779: Опис, протокол і кореспонденція про результати ревізії аптек Буковини. 37 арк.; Спр. 2876: Кореспонденція про дозвіл Д. Халбазанію продати аптеку. 6 арк.

¹⁶ Bukowina. 1862. 14 грудня.

¹⁷ Там само. Ф. 3. Оп. 2. Спр. 5777: Справа звільнення Карла Халбазанія від фармацевтичної практики. 3 арк.

¹⁸ 1851 roku Wjazd Najjaśniejszego Franciszka Józefa I Cesarza Austrii do Krakowa tudzież podróż J. Ces. Król. Apost. Mości po Galicji i Bukowinie. Kraków 1853, str. 68–72; Bukowina. 1863. 14 czerwnia

Отже, Дезидерій Халбазаній був шанованим бюргером Чернівців – засновником аптекарської династії буковинсько-галицьких аптекарів, спортсменом і курковим королем. Помер 31 серпня 1874 р. у Вижниці, де й похований²¹.

Дезидерій і Емілія Халбазанії (з дому Байль, донька броваря з м. Серет, тепер територія Румунії) мали двох синів. Діонісій Яків народився в Чернівцях 9 жовтня 1841 р. і був охрещений 17 жовтня 1841 р.²², Карл Майнрад – 12 березня 1843 р., охрещений 12 березня²³.

Діонісій навчався у Віденському університеті в 1862–1863 рр., здобув кваліфікацію фармацевта²⁴. Після закінчення Львівського університету Карл склав два екзамени у Віденському університеті, провчившись там зимовий семестр 1866–1867 н. р., і теж став аптекарем²⁵.

Оскільки аптеку “Під божою опікою” в Чернівцях успадкувати не вдалося, а конкуренція серед аптекарів Чернівців у той час уже була значна, після завершення навчання Діонісій відкрив аптеку у Вижниці, а Карл був власником аптек спочатку в Козовій, а згодом – Сторожинці.

Випадок змінив долю братів Халбазаніїв кардинально. Хресний батько Діонісія молодшого Йоган Годцонер, аптекар у Стрию, щось наплутав і помилково продав дружині місцевого адвоката не ті ліки. Споживши їх, вона померла. Відтак той правник розпочав наполягати, щоб Годцонер продав свою аптеку і виїхав зі Стрия назавжди. Ось так 1883 р. в Стрию і з’явилися брати Карл і Діонісій Халбазанії. Придбавши прибутковий заклад Годцонера – найстарішу стрийську аптеку й приватну лікарню, закладену ще 1809 р., вони продали свої аптеки у Вижниці²⁶ і Сторожинці²⁷, відтак пов’язали своє життя зі Стриєм.

Орест Іваницький, сучасний фармацевт зі Стрия, стверджує, що це була перша аптека міста. Її відкрив чех Боулік 1809 р.: “Вона розміщувалася в першому мурованому будинку на майдані Ринок. Аптека стала першим оздоровчим центром у нашому місті. Мешканці мали можливість придбати ліки в аптеці та пройти обстеження і проконсультуватися щодо лікування. До цього часу у Стрию таких закладів професійного лікування не існувало, бо медиків-ескулапів до 1809 року не було”²⁸.

Купівля закладу Й. Годцонера – найуспішніша інвестиція родини Халбазаніїв. Але брати були кволого здоров’я. 14 липня 1882 р. у віці 35 років померла дружина Карла Кароліна з дому Каствлер²⁹. Це було її друге заміжжя, вона була вдовою аптекаря Рудницького з Заліщиків. Кароліна Катерина народилася 9 травня 1847 р. в Чернівцях у сім’ї Фрідріха Каствлера, міського хірурга Чернівців, і Леопольдини з дому Лангер, доньки урядника з Заліщиків³⁰. Її батько був достойною людиною. У Державному архіві Чернівецької області зберігається кумедна справа про розгляд Чернівецькою міською радою пропозиції нагородити Ф. Каствлера за заслуги у боротьбі з епідемією холери 1852 р. Ухвалу прийняли одногосно, звернувшись до окружної управи Буковини відзначити Ф. Каствлера. Управа повернула пропозицію 26 липня 1852 р., запропонувавши магістратові нагородити його самому, магістрат погодився – у результаті

¹⁹ Gazeta Lwowska. 1855. 6 lipca.

²⁰ Czernowitzer Zeitung. 1868. 6 maja.

²¹ ДАЧО. Ф. 1245. Оп. 1. Спр. 961: Книга реєстрації актів про смерть римо-католицької парафії Вижниці, 1871–1913. Арк. 112.

²² ДАЧО. Ф. 987. Оп. 1. Спр. 5: Книга реєстрації новонароджених римо-католицької парафії в Чернівцях в рр. 1825–1869. Арк. 123.

²³ Там само. Арк. 137.

²⁴ Archiv der Universität Wien. PH 61.1.

²⁵ Ibid.

²⁶ Rundschau für die Interessen der Pharmacie, Chemie und der verwandten Fachen. 1883. 10 czerwnia. S. 364.

²⁷ Ibid. S. 495.

²⁸ Орест Іваницький. Калейдоскоп стрийських аптек. *Дієслово*. Стрий, 2021. 14 травня. URL: <https://www.diyeslovo.info/kalejdoskop-strijskix-aptek>.

²⁹ ДАЧО. Ф. 1245. Оп. 14. Спр. 32: Книга реєстрації актів про смерть римо-католицької парафії Чернівців і Чернівецького району, 1882–1909. Арк. 7.

³⁰ ДАЧО. Ф. 987. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 167.

Ф. Каствлер так нічим нагороджений не був³¹. Ф. Каствлер помер 1872 р. у Чернівцях, на його могилі стоїть красивий надгробок – жінку провадить у Чистилище ангел смерті; імовірно, походить зі львівської майстерні Шимзерів (подібний стоїть на Личаківському цвинтарі у Львові).

Отже, 1886 р. Карл Халбазаній був такий хворий, що попросив брата удочерити свою єдину доньку Марію Валерію (народилася 19 червня 1880 р.³², інші його діти померли в дитячому віці). Він помер 1893 р. у санаторії для сухотників під Бельсько-Бялою (Західна Галичина).

Розквіт стрийської фортуни Халбазаніїв пов'язаний з особою Діонісія де Добра Халбазанія молодшого (1874–1924). Діонісій Адольф Дезидерій народився 5 квітня 1874 р. у Вижниці в родині Діонісія Якова Халбазанія та Адольфіни Ервіни Стренг, доньки Адольфа Стренга й Ервіни з дому Єгер³³. Мав також старшу сестру Ервіну Емілію Ірену, яка народилася 6 квітня 1872 р., теж у Вижниці³⁴.

Тож коли батьки переїхали з Вижниці до Стрия, Діонісій і Ервіна були дітьми. Стрийська атмосфера – міста русько-польського – спричинила чергову зміну ідентичності наступним поколінням Халбазаніїв. Якщо Олександр був греком і молдавським патріотом, Дезидерій і його сини почували себе австрійськими німцями, то Діонісій-молодший – поляком. Не перешкодило цьому й те, що по матері, Адольфіні з дому Стренг, він теж був австрійським німцем. Зрештою, Діонісій-молодший навчався не у Віденському, а Ягайлонському університеті в Кракові, де склав докторат 1899 р.³⁵, після чого став лікарем залізниці в Стрию.

Лікарі заробляли добре завжди. Значний дохід і спонукав Діонісія побудувати розкішну сецесійну віллу на сучасній вул. Олесницького, 14. Туди й переїхали 1902 р. сам Діонісій-молодший, його сестра Ервіна, двоюрідна сестра Марія та батько, Діонісій-старший.

Через кволе здоров'я Діонісій-старший, хоч і не такий ще старий, був неспроможний провадити далі популярну аптеку. Тому разом з братом здавав її в оренду, принаймні, з 1886 р. А його син, хоч був повен енергії, не бажав втрачати посаду в залізничній лікарні. Зрештою, фармацевтом він не був, а увесь свій вільний час присвячував музиці та був ентузіастом хорошого співу. Діонісій Халбазаній-молодший – член-засновник і диригент двох стрийських музичних товариств – ім. Т. Костюшка і “Гедзьба”³⁶.

Діонісій-старший помер у Стрию 23 вересня 1911 р.³⁷ Невдовзі розпочалася війна. 1915 р. на словацькому курорті Піщани померла Адольфіна, його дружина³⁸.

Під час Першої світової Діонісія Халбазанія-молодшого мобілізували, він служив у військовому шпиталі, мав військові нагороди. Проте війна підірвала його здоров'я. Він помер 17 листопада 1924 р. у віці 50 років на сухоти³⁹, проживши рівно стільки ж, скільки прожив його стрийко Карл. Ще раніше, 25 жовтня 1919 р., на 48 році життя у Львові померла Ервіна – його сестра⁴⁰.

Оскільки подружжя Діонісія і Софії Анджели Халбазаніїв (українка з дому Івашкевич, герба “Могिला”, донька залізничного урядника з Долини) та полковника Володимира Врбки та Ервіни Врбки-Халбазаній було бездітними, то Діонісій та Ервіна заповіли свою гарну віллу дітям Стрия, створивши благодійну фундацію. До 1939 р. тут резидувала приватна жіноча гімназія “Люкс”⁴¹. Зараз тут діє дошкільна дитяча установа № 4.

³¹ ДАЧО. Ф. 39. Оп. 1. Спр. 323: Справа про відзначення Ф. Каствлера за заслуги в боротьбі з холерою. 5 арк.

³² Метрика Марії Халбазаній. *Приватний архів Томаша Влоха у Кракові*.

³³ ДАЧО. Ф. 1245. Оп. 1. Спр. 960: Книга реєстрації актів про народження і шлюбів римо-католицької парафії в Вижниці, 1871–1914. Арк. 13.

³⁴ Там само. Арк. 8.

³⁵ Kurjer Lwowski. 1899. 13 stycznia.

³⁶ Historia Polskiego Towarzystwa Śpiewaczego “Gedźba” w Stryju. *Gazeta Stryjska*. 1937. S. 4–6.

³⁷ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАЛ України). Ф. 618. Оп. 2. Спр. 2828: Книга реєстрації актів про смерть римо-католицької парафії в Стрию, 1904–1929. Арк. 77.

³⁸ Клепсидра Адольфіни Халбазаній. *Приватний архів Т. Влоха в Кракові*.

³⁹ ЦДАЛ України Ф. 618. Оп. 2. Спр. 2828. Арк. 228.

⁴⁰ Там само. Арк. 186.

⁴¹ Стрийські гімназистки біля вілли Халбазані. URL: http://sommerfeld-sommerfeld.blogspot.com/2016/10/blog-post_25.html.

Фото 1. Дезидерій Халбазаній – король курковий Чернівців. Архів Т. Влоха

Фото 2. Надгробок хірурга Фрідріха Кастлера в Чернівцях. Фото І. Чорновола

Фото 3. Ервіна, Марія, Діонісій Халбазаній та Володимир Врбка.
Фотоательє З. Фрея, Стрий, не раніше 1904 р. Архів Т. Влоха

А що ж сталося з Марією, донькою Карла, яку Діонісій-старший удочерив і виховував разом зі своїми дітьми? 1904 р. дівчина посварилася зі своєю родиною і покинула Стрий назавжди. Причиною було кохання, яке її родина не схвалила. Марія осіла в Кракові, де працювала на

головній пошті. 1905 р. народила сина Станіслава. Так була започаткована краківська гілка роду Халбазаніїв. Хоч заміж вона так і ніколи не вийшла, прожила довго і померла 1959 р.

Всіх, однак, пережила Софія Івашкевич, вдова Діонісія Халбазанія-молодшого. 15 лютого 1930 р. вона вийшла заміж вдруге – за Марія Айхмюллера⁴², представника ще однієї аптекарської родини зі Стрия, партнерів і родичів Халбазаніїв (матері Діонісія і Марія були рідними сестрами), куратора благодійної фундації Діонісія та Ервіни; а вже 21 вересня того ж року у віці 44 роки її другий чоловік помер на закрут кишок⁴³. Більше вона заміж не виходила. Але жила безбідно та, мабуть, щасливо. Перша автомобілістка Стрия. Померла 1971 р. у Перемишлі у віці 82 років і там похована. Очевидно, гени мала добрі.

Генеалогія родини Халбазаніїв становить значний інтерес особливо в галузі соціально-побутової історії Галичини та Буковини, несучи в собі важливу інформацію про побут міщанського істеблішменту краю. Її фундатор – професор, історик і адвокат Олександр Халбазаній був одним з перших представників міської інтелігенції Галичини, яка зародилася саме в перші десятиліття панування Габсбургів. А його син Дезидерій, обравши фах підприємця-аптекаря, став засновником потужної династії аптекарів. Тож простеживши життєві шляхи членів родини Халбазаніїв у контексті соціально-побутової історії Галичини та Буковини, доходимо до таких висновків:

1. Шлюбна стратегія Халбазаніїв полягала в родичанні передовсім з іншими родинами аптекарів і медиків, у чому вбачаємо еволюцію духу середньовічних людей корпорації, підтримання, зміцнення і розвиток передовсім своєї цехової спільноти.

2. Незважаючи на регулярні спалахи епідемій холери до 1873 р., жоден з членів родини Халбазаніїв не постраждав від цієї хвороби; попри те, що, як медики, вони контактували з хворими частіше, ніж представники інших професій. Припускаємо, що, причиною був високий рівень гігієни, взагалі притаманний лікарям. Натомість Кароліна Кастлер, її син Карл та внук Діонісій Халбазаній померли на сухоти. Отже, ні медичний фах, ні високий матеріальний статус і рівень добробуту не забезпечував від туберкульозу навіть медиків. Сухоти – бич інтелігенції XIX–XX ст.

3. Неможливо не зауважити поліетнічний склад родини Халбазаніїв. Фундатором родини був етнічний грек за походженням і молдавський патріот за переконаннями, його син і внуки почували себе австрійськими німцями, правнуки – поляками. Але водночас усі вони були лояльними підданими Австрійської монархії Габсбургів і патріотами цієї держави.

4. Олександр Халбазаній був одним з перших галицько-буковинських просвітників і інтелігентом, а також чи не першим істориком і чи не першим ліцензованим адвокатом Буковини. Свій палкий локальний патріотизм він поєднував з лояльністю до монархії Габсбургів, яка, зрештою, дала йому все: посаду професора гімназії в Станиславові, штатного перекладача молдавської мови в судах Станиславова і Чернівців і чи не першого адвоката в Чернівцях. Тож у його випадку австрійські соціальні ліфти спрацювали сповна, що й пояснює його подвійну молдавсько-австрійську ідентичність. Сказане стосується і його нащадків. Матеріальна фортуна родини розквітла в Стрию. На це вказує хоча б історія благодійницької діяльності її членів: якщо Олександр Халбазаній за купував своїм учням школярське приладдя власним коштом, Дезидерій безкоштовно забезпечував школи Чернівців ліками, то Діонісій і Ервіна подарували дітям Стрия свою основну нерухомість. Поступове зростання родинного добробуту й пояснює австрійський патріотизм усіх її членів без винятку, незважаючи на ідентичність.

⁴² ЦДІАЛ України. Ф. 618. Оп. 2. Спр. 3926: Книга реєстрації шлюбів римо-католицької парафії в Стрию, 1926–1944. Арк. 23.

⁴³ Там само. Спр. 3927: Книга реєстрації актів про смерть римо-католицької парафії в Стрию, 1929–1944. Арк. 12.

Фото 4. Аптекарьські родини Халбазаніїв і Айхмюллерів. Сидять (зліва направо): Марія Айхмюллер з дому Стренг (1861–1929) з сином Йосифом Айхмюллером (1901–1975), Адольфіна Халбазаній з дому Стренг (1851–1919), Діонісій Халбазаній-старший (1841–1911). Стоять: Марій Айхмюллер (1886–1930), полковник Володимир Врбка (1873–1933) з дружиною Ервіною з дому Халбазаній (1872–1919), Діонісій Халбазаній-молодший (1874–1924). Фотоательє З. Фрея, Стрий, 1906 р. Архів Т. Влоха

ALEXANDER DE DOBRA CHALBAZANY (? – 1825) – THE FIRST PROFESSOR OF THE CLASSICAL PHILOLOGY IN STANYSŁAVIV AND HIS DESCENDANTS

Ihor CORNOVOL

Habilitated Doctor of History

independent scholar,

Lviv, Ukraine

ORCID ID: 0000-002-1495-4417

Tomasz WŁOCH

Doctor of Medicine,

Bronisław Czech University of Physical Education in Kraków,

Poland

e-mail: twloch@wp.pl

ORCID ID: 0000-0002-9726-8358

Summary

Historians have not yet responded to the popular public demand for genealogical research, which, as a rule, remains a private initiative of amateurs. Genealogy has a perspective especially in the field of the history of the cities and towns of the Galicia – another topic studied in Ukrainian historiography insufficiently, directly connected with the history of the economy and higher forms of culture in the broadest sense of the word. The purpose of the article is to demonstrate what important information genealogical research can convey to modern generations, especially in the field of social history, using the example of the family of Aleksander Halbazany, a gymnasium professor in Stanislaviv. Its founder – professor, historian and lawyer Aleksander Halbazany was one of the first representatives of the urban intelligentsia of Galicia, born precisely in the first decades of the Habsburg rule.

Aleksander Halbazany is one of the first Galician-Bukovynian enlighteners and intelligents, as well as perhaps the first historian of Bukovyna. He combined his ardent local patriotism with loyalty to the Habsburg

monarchy, which gave him everything: the position of a gymnasium professor in Stanislaviv, a translator of the Moldavian language in the courts of Stanislaviv and Černivci, and perhaps the first attorney in Černivci. In his case, the Austrian social elevators worked perfectly, that explains his dual Moldovan-Austrian identity.

Desiderius, Alexander's son, founded a powerful dynasty of apothecaries. While Alexander was a Moldavian Greek, Desiderius, grandsons Dionysius and Karl felt themselves to be Austrian Germans, great-grandchildren Dionysius Jr., Erwina and Maria were Poles. The material fortune of the family blossomed in Stryj. This is indicated by the history of the charitable activities of its members: if Alexander bought school supplies for his students with his own money, Desiderius supplied the schools of Černivci with medicine for free, Dionysius and Erwina bequeathed their domestic villa, their main real estate, to the children of Stryj. The gradual growth of the family well-being explains the Austrian patriotism of all its members without exception, regardless of identity.

Key words: *Halbazany, genealogy of Galicia, history of Bukovyna, history of gymnasiums of Galicia, history of medicine, history of pharmacies of Galicia, historiography of Moldova, history of Ivano-Frankivsk, history of Czernowitz, history of Stryj.*

REFERENCIES

- Archiv der Universität Wien. Studienkatalog (in German).
Bukowina. 1862; 1863 (in Polish).
Czernowitzer Zeitung. 1868 (in German).
 Davies, N. (2023). *Galicja. Historia nienarodowa* [The Galicia. Unnational History]. Kraków, 2023 (in Polish).
 Derzhavnyy arkhiv u Ivano-Frankivs'kiy oblasti [The State Archive in Ivano-Frankivsk region].
 Derzhavnyy arkhiv u Chernivets'kiy oblasti [The State Archive in Chernivtsi region].
Gazeta Lwowska [Lviv newspaper]. 1825; 1855 (in Polish).
 Harieta Mareci Sabol. "Mai mult decât un magazin, mai mult decât un comerciant". *Farmacii și farmaciști din Bucovina austriacă* ["More than a Store, More than a Merchant". Pharmacies and Pharmacists in Austrian Bukovina]. *Analele Bucovinei*. 2023. No. 1. S. 139–161 (in Romanian).
 Historical Archive of Ukraine in Lviv] (in Ukrainian)
 Historia Polskiego Towarzystwa Śpiewaczego "Gedźba" w Stryju [The History of the Polish Singing Society "Gedźba" in Stryj]. *Gazeta Stryjska* [Stryjska newspaper]. 1937 (in Polish).
 Ivanyčky, O. (2021). *Kalejdoskop sryjskych aptek* [Caledoscope of Apothekekes in Stryj]. *Dijeslovo* [Days]. 2021. URL: <https://www.dijeslovo.info/kalejdoskop-strijskix-aptok>.
Kurjer Lwowski [Courier Lviv]. 1899 (in Polish).
 Rundschau für die Interessen der Pharmacie, Chemie und der verwandten Fachen. 1883; 1883 (in German).
 Schematismus für die Königreiche Galizien und Lodomerien. Lemberg. 1792 (in German).
 Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrainy u L'vovi [The Central State the Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv].
 Vaterlandische Blätter für die Österreichischen Kaiserstaat. 1812.
 1851 roku Wjazd Najjaśniejszego Franciszka Józefa I Cesarza Austrii do Krakowa tudzież podróż J. Ces. Król. Apost. Mości po Galicji i Bukowinie [The Entry of His Highness Franz Joseph I, Emperor of Austria, to Kraków and the Journey of His Royal Apostle Majesty to the Galicia and Bukovina]. Kraków, 1853 (in Polish).